

Г. А. Смалянка
Мінск, БДАТУ

АСАБЛІВАСЦІ ПЕРАКЛАДУ ТЭКСТАЎ З РУСКАЙ МОВЫ НА БЕЛАРУСКУЮ

Пераклад з'яўляецца важным сродкам міжмоўнай камунікацыі. Але часта ў перакладчыкаў узнікаюць цяжкасці, бо кожная мова мае свае семантыка-стылістычныя і структурна-сінтаксічныя сувязі, якія патрэбна ведаць і ўлічваць. Асаблівыя праблемы ўзнікаюць пры перакладзе з блізкароднасных моў, бо некаторае падабенства іх лексічных і граматычных сістэм стварае ўражанне аб з'яве тоеснасці, якой на самой справе няма.

Цяжкасці перакладу з рускай мовы на беларускую звязаны з пераважным ужываннем рускай мовы практычна ва ўсіх сферах грамадскага жыцця Беларусі, а значыць, і лепшым яе веданнем у параўнанні з беларускай. Каб перакладзены тэкст не толькі адэкватна перадаваў інфармацыю, але і адпавядаў нормам беларускай літаратурнай мовы, патрэбна ведаць і ўлічваць адметнасці, спецыфіку абедзвюх моў на розных узроўнях – фанетычным, лексіка-семантычным, лексіка-стылістычным, фразеалагічным, граматычным.

Звернемся да разгляду пытання працы над тэкстам па спецыяльнасці ў студэнцкай аўдыторыі, разгледзім пэўныя праблемы і складанасці, якія ўзнікаюць менавіта пры перакладзе спецыяльных тэкстаў.

Пераклад як метада навучання, як правіла, дапамагае вызначыць, акрэсліць і прадэманстраваць студэнтам адну з галоўных праблем: не такім простым аказваецца працэс перакладу, як гэта здаецца на першы погляд.

Па-першае, у студэнтаў, як паказала практыка, вельмі абмежаваны запас беларускай лексікі; па-другое, значныя прабелы назіраюцца па многіх тэмах, трывалае засваенне якіх прадугледжвалася ў школе; па-трэцяе, агульнаінтэлектуальны ўзровень сённяшніх навучэнцаў часам не вытрымлівае ніякай крытыкі. У сувязі з названымі вышэй прычынамі можна зрабіць вывад: самы просты на першы погляд пераклад для многіх становіцца невырашальнай задачай.

Пры перакладзе спецыяльных тэкстаў на беларускую мову неабходна памятаць пра пэўныя асаблівасці: пры перакладзе *назоўнікаў* павінны ўлічвацца адрозненні ў родзе і ліку некаторых беларускіх і рускіх назоўнікаў (*боль, медаль, цень, фальш, стэп, дроб, продаж, туфель, яблык, накіп, подпіс, надпіс, рукапіс, жываніс, пачак* і інш. у беларускай мове, у адрозненне ад рускай, мужчынскага роду, а *пара, салата, гусь, табака, гліцэрына, грэнка, жырафа, кафля, камода* і інш. – жаночага роду). Не супадаюць формы ліку ў такіх рускіх і беларускіх назоўніках, як *дверь – дзверы, чернила – чарніла (адз.), крупа – крупы, клубника – клубніцы* (і іншыя назвы ягад) і г.д. Ад ведання роду і ліку назоўнікаў залежыць правільнае дапасаванне да іх прыметнікаў, займеннікаў, парадкавых лічэбнікаў і дзеепрыметнікаў, а значыць, нарматыўнае ўтварэнне словазлучэнняў.

Пры перакладзе прыметнікаў павінны ўлічвацца правілы ўтварэння сінтэтычных формаў вышэйшай і найвышэйшай ступеняў параўнання і адрозненне гэтых формаў ад рускамоўных (*вышэйшы – выше, лепшы – лучше, смялейшы – смелее, найбуйнейшы – крупнейший*).

Узнікаюць праблемы і пры перакладзе склонавых формаў лічэбніка *дзе: двух кніг, у двух школах, з двума сёстрамі* (нарматыўныя формы: *дзвюх, у дзвюх, дзвюма*). Памылкі такога тыпу з'яўляюцца таксама інтэрферэнцыйнымі, бо яны ўзнікаюць пад уплывам рускай мовы.

Рускія адмоўныя займеннікі *некого, нечого* і прыслоўе *некогда* маюць у беларускай мове адпаведнікі *няма каго, няма чаго, няма калі* з адмоўным значэннем. Аднак пры перакладзе яны часта замяняюцца няпэўнымі займеннікамі *некага, нечага* і прыслоўем *некалі*, якія адпавядаюць *рускім кого-то, чаго-то, когда-то*. У выніку сэнс скажаецца.

Найбольшую цяжкасць пры перакладзе выклікаюць рускія дзеепрыметнікі. Як вядома, дзеепрыметнікі больш характэрныя для рускай мовы, нормы якой фарміраваліся на аснове кніжна-пісьмовай традыцыі стараславянскай мовы. Беларуская мова стваралася на аснове народна-дыялектнай мовы, для якой дзеепрыметнікі не характэрны. У «Граматыцы беларускай мовы» 1962 г. (ч. 1) дзеепрыметнікі з суфіксамі *-уч- (-юч-), -ач- (-яч-), -ўш-, -ш-, -ем-, -ім-* і *зваротныя* кваліфікуюцца як не характэрныя для беларускай мовы. Уласцівымі для беларускай мовы з'яўляюцца дзеепрыметнікі з суфіксамі *-н-, -ан-, -ен-, -т-, -л-: сказаны, скошаны, зроблены, вымыты, збялелы*. У сучаснай беларускай мове ёсць некалькі спосабаў перакладу рускіх дзеепрыметнікаў на беларускую мову: пераклад уласцівымі беларускай мове дзеепрыметнікамі, замена дзеепрыметнікаў даданымі азначальнымі сказамі, дзеепрыслоўямі і дзеепрыслоўнымі словазлучэннямі, прыметнікамі, дзеясловамі, назоўнікамі або займеннікамі з паясняльнымі словамі, апісальнымі канструкцыямі: *идуций – які ідзе, плачущий голос – плаксiвы голас, проголодавшийся – галодны, побелевший – збялелы, наклонившийся – нахілены*. Выкарыстанне названых спосабаў перакладу дазволіць дакладна перадаць семантыку і захаваць спецыфіку беларускай мовы ва ўжыванні дзеепрыметнікаў.

Такім чынам, пераклад спецыяльных тэкстаў як адна з форм практычных заняткаў у студэнцкай аўдыторыі дазваляе вырашыць адразу некалькі задач:

- пашырыць лексічны запас (на ўзроўні агульнаўжывальных слоў і прафесіяналізмаў);
- прымусяць добра арыентавацца ў падборы сінонімаў, антонімаў, амонімаў, паронімаў;
- замацаваць у свядомасці добрае веданне граматычных норм беларускай мовы;
- адпрацаваць на канкрэтных прыкладах правілы культуры маўлення і стылістыкі;
- павысіць узровень прафесійнай адукаванасці і падрыхтаванасці;
- узняць агульнаінтэлектуальны ўзровень.